

ний приветствуется работа по образцу, сущность которой заключается в слушании и освоении произведения с помощью подражания пению актеров в спектаклях.

Успешное обучение немислимо без активной самостоятельной работы студента, то есть применение его волевых качеств, сознательное выполнение упражнений способствуют скорейшему овладению вокальными навыками.

Таким образом, повышение эффективности и качества самостоятельных занятий студентов кафедры театрального творчества в процессе преподавания модуля «Вокальное искусство» состоит из двух компонентов: тренинговой и творческой форм работы. Тренинговая форма предполагает отработку отдельных артикуляционных и дыхательных приемов. Творческая форма предполагает осуществление выбора вокального произведения, изучение мелодии, вокальной строчки; определение содержания, общего характера, выразительных средств; анализа и проработки произведения в контексте режиссерского замысла, осуществляемого в том или ином спектакле.

1. Бархатова, И. Б. Гигиена голоса для певцов : учеб. пособие / И. Б. Бархатова. – СПб. : Планета музыки, 2020. – 128 с.

2. Белецкая, В. Путешествующий голос. Развитие речевого и вокального диапазона : учеб. пособие с видеоприложением упражнений / Валентина Белецкая. – СПб. : Композитор – Санкт-Петербург, 2011. – 84 с.

3. Эфрос, А. В. Репетиция – любовь моя / А. В. Эфрос – М. : Искусство, 1975. – 320 с.

УДК 801.73:[81'42+81'373]

А. М. Пісарэнка,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт,

*загадчык кафедры беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»*

ВЫКАРЫСТАННЕ МЕТАДАЎ ФІЛАЛАГІЧНАГА АНАЛІЗУ ТЭКСТУ НА ЗАНЯТКАХ ЛІНГВІСТЫЧНАГА МОДУЛЯ

Анатацыя. Разглядаецца прыкладны характар філалагічнага аналізу тэксту. Прымяненне семантыка-стылістычнага, супастаўляльна-стылістычнага, інтэртэкстуальнага метадаў на занятках лінгвістычнага модуля дапамагае выпрацоўваць уважлівае стаўленне да слова, матываванае яго

выкарыстанне з улікам семантыкі, стылістычнай афарбоўкі, стылю, падстылю, жанру, маўленчай сітуацыі.

Ключавыя словы: філалагічны аналіз тэксту, агульнанавуковыя метады; агульнафілалагічныя, прыватныя метады; семантыка-стылістычны, супастаўляльна-стылістычны, інтэртэкстуальны/інтэрмедыяльны метады.

A. Pisarenka,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Belarusian and Foreign Philology of the
Educational Institution "The Belarusian State University of Culture and Arts"*

USING THE METHODS OF PHILOLOGICAL ANALYSIS OF THE TEXT IN LINGUISTIC MODULE CLASSES

Abstract. The article considers the applied nature of the philological analysis of the text. The use of semantic-stylistic, comparative-stylistic, intertextual methods in linguistics module helps to develop an attentive attitude to the word, develops its motivated use taking into account semantics, stylistic color, style, sub-style, genre, speech situation.

Keywords: philological analysis of the text, general scientific methods, general philological, private methods; semantic-stylistic, comparative-stylistic, intertextual/intermediate methods.

Філалагічны аналіз тэксту прадугледжвае інтэрпрэтацыю мастацкіх твораў, выяўляе адметныя характарыстыкі, якія робяць іх з'явай культуры, а таксама скіроўвае носьбіта мовы да ўдумлівага карыстання словам. Калі разглядаць прыкладны характар філалагічнага аналізу (далей – ФА), то ён выпрацоўвае, акрамя ўсяго, уменне аналізаваць і самастойна ствараць тэксты розных стыляў з улікам экстралінгвістычных фактараў (сферы зносін, сітуацыі, узросту адрасата, мэты і задач зносін і інш.). Навыкі і ўменні практычнай работы з тэкстам неабходны кожнаму культурнаму чалавеку незалежна ад сферы дзейнасці. ФА аб'ядноўвае лінгвістычны, стылістычны і літаратурнаўчы аналіз, прычым лінгвістычны з'яўляецца пачатковым этапам; яго дапаўняе, паглыбляе, канкрэтызуе стылістычны; што да літаратурнаўчага аналізу, у яго межах тэкст і разглядаецца як твор слоўнага мастацтва ў літаратурным і сацыяльна-гістарычным кантэксце.

У сучасным мовазнаўстве метады і метадалогію вывучэння мастацкага і немастацкага тэкстаў даследуе Н. С. Балотнава:

вылучае метады агульнанавуковыя (назіранне, колькасна-статыстычны, мадэляванне, эксперымент, параўнальна-супастаўляльны), агульнафілалагічныя (трансфармацыйны, дыстрыбутыўны, кантэксталагічны, кампанентны, капмазіцыйны, структурны, семіятычны, канцэптуальны) і прыватныя (семантыкастылістычны, супастаўляльна-стылістычны, інтэртэкстуальны, «слова-вобраз»; метады блізкі да эксперыменту; біяграфічны, матыўны аналіз) [1, с. 413]. Прыватныя метады шырока даследаваны і апісаны таксама ў дапаможніках па лінгвістычным, філалагічным аналізе тэксту: так, напрыклад, А. І. Рэвуцкі спыняе ўвагу на вывучэнні дадзенага пытання; называе як асноўныя метады семантыка-стылістычны, супастаўляльны, эксперымент; сярод відаў метадаў аналізу вылучае парадковы, скразны, комплекснага аналізу; акцэнтуюе ўвагу на тым, што пры даследаванні мастацкага тэксту павінны ўлічвацца камунікатыўны, экстралінгвістычны, моўны, логіка-сэнсавы, вобразна-інфарматыўны аспекты [6, с. 48–53]. І. Я. Лепешаў сярод асноўных відаў аналізу мастацкага тэксту называе такія, як тэксталагічны, лінгвістычны, стылістычны і літаратуразнаўчы, што павінны суправаджацца рэальна-гістарычным каментарыем, праводзіцца пры ацэнцы моўных з’яў з улікам прынцыпу гістарызму [2, с. 14–64]. Г. М. Малажай у сваю чаргу вылучае тры асноўныя метады: семантыка-стылістычны, лінгвістычны эксперымент, супастаўляльна-стылістычны [3, с. 23–40; 49–64; 72–87]. Як бачым, навукоўцы ў асноўным прытрымліваюцца традыцыйнай класіфікацыі прыватных метадаў, характарызуюць іх у азначаных філалагічных крыніцах, акцэнтуюць увагу на іншых метадах. Гэта інтэртэкстуальны [1; 4; 5], матыўны метады, блізкі да эксперыменту, біяграфічны, метады «слова-вобраз» [1, с. 413]. Апошнія метады маюць шырокае прымяненне ў літаратуразнаўстве: яны пашыраюць змест паняцця ФА, а разам з тым і мастацкую прастору тэксту праз яго ўзаемадзеянне з іншымі слоўнымі творамі, узорами іншых відаў мастацтва; праз выяўленне біяграфічных звестак пра аўтара і аналіз іх уплыву на творчасць, фарміраванне асобы аўтара і г. д.

Курс «Беларуская мова: прафесійная лексіка», а таксама дысцыпліна па выбары (далей – ДПВ) «Стылістыка і культура маўлення», «Культура прафесійнага маўлення» ўваходзяць у лінгвістычны модуль дысцыплін Беларускага дзяржаўнага

ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Сярод задач, якія ставяцца і вырашаюцца ў працэсе навучання, – фарміраванне моўнай (вуснай і пісьмовай) кампетэнцыі студэнтаў у вучэбна-прафесійнай, сацыякультурнай сферах дзейнасці; далучэнне праз мову да інтэлектуальнага жыцця грамадства, выхаванне інтарэсу да мастацкага слова як часткі духоўнай культуры; выпрацоўка правільнай ацэнкі моўных сродкаў (іх семантыкі, формы і функцыі) і прымяненне іх пры пабудове тэматычна і структурна завершаных, разнастайных паводле жанраў тэкстаў (пісьмовых і вусных, у прыватнасці афіцыйна-справавых, навуковых і да т. п., па сітуацыі – ствараюцца тэксты рэкламнага характару, самых розных па тэматыцы публіцыстычных выступленняў) і інш.

Заданні, якія прапануюцца студэнтам, патрабуюць умення працы як са словам, так і з тэкстам: нават калі слова бярэцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу для вывучэння той ці іншай тэмы, то студэнт павінен вызначыць яго семантыку (а тым больш нельга зразумець ідэю твора, атрымаць ад успрыняцця яго эстэтычную асалоду, калі змест тэксту не будзе зразуметы з-за няведання прамога і пераноснага значэння слоў). Так, напрыклад, нельга вызначыць граматычную катэгорыю роду нязменных назоўнікаў іншамоўнага паходжання, не акрэсліўшы іх семантыку (канферансье, рэферы – назвы асоб паводле роду дзейнасці кваліфікуюцца як назоўнікі мужчынскага роду; журы, танга, канфеці, сальда – назоўнікі ніякага роду, паколькі называюць неадушаўлёныя паняцці, і г. д.). Пры пабудове сказаў, перакладзе тэкстаў ці іншых формах працы кожнае слова ўзаемадзейнічае з іншымі лексемамі, каардынуецца з імі адпаведна праз граматычныя катэгорыі роду, ліку, склону. Немагчыма пазбегнуць цяжкасцей, не звяртаючы ўвагу на значэнне слова, пры выбары канчатка *-а/-я* ці *-у/-ю* для назоўнікаў II скланення ў форме роднага склону (лістападА – назва месяца; лістападУ – назва з’явы прыроды; фестывалЮ, фэстУ – канчатак *-у/-ю* для назоўнікаў – назваў відовішчаў; танцА, вальсА, турнірА, тэнісА – канчатак *-а* для назоўнікаў – назваў танцаў, гульняў і іх частак і г. д.).

Кожнае слова мае не толькі значэнне, але і стылістычную афарбоўку, якая з’яўляецца пашпартам слова ці яго пропускам у пэўны стыль, падстыль, жанр. Да слова ўвогуле трэба ставіць-

ца з увагай, павагай і асцярожнасцю, паколькі, па-першае, ёсць шмат розных тыпаў памылак, якія вынікаюць з няведання яго значэння (змяшэнне паронімаў – *экспрэса* (Р. скл.) замест *эспрэса*, *адрасант* – *адрасат*, *статус* – *статут*; змяшэнне міжмоўных амонімаў, напрыклад, *скакалі лошады* замест аўтарскага *стракаталі конікі*; лексічны анахранізм – *Скарына меў фундатараў*, а не *спонсараў*). Няўменне вызначыць ці адчуць стылістычную афарбоўку слова прыводзіць да такой памылкі, як змяшэнне стыляў, што можа быць стылістычна апраўдана толькі ў мастацкім маўленні, а ва ўсіх іншых стылях паказвае на нізкі ўзровень культуры мовы, а значыць, на нізкі ўзровень культуры асобы.

Семантыка-стылістычны метада дапамагае патлумачыць словы і выразы, што ўжо з'яўляюцца кампанентам моўнай тканіны твора ці стануць матэрыялам/інструментам напісання/стварэння тэксту. Што да стылістычнай афарбоўкі, то яна вызначаецца, як правіла, шляхам стварэння лексіка-стылістычнай парадыгмы, прадугледжваючай супастаўленне сінанімічных слоў з адным – тоесным/блізкім значэннем, але з рознай стылістычнай афарбоўкай: стылістычна нейтральнаму *ісці* адпавядае кніжнае *кročыць* і гутарковыя словы *цягнуцца*, *шкандыбаць*; нейтральнаму *есці* адпавядае кніжнае *трапезнічаць* і доўгі рад сінонімаў прастамоўнага характару і г. д. Размоўная і тым больш прастамоўная афарбоўка не дазваляе слову адвольна функцыянаваць у мове; такія лексемны могуць быць элементам мастацкага стылю (як сродак стылізацыі маўлення персанажа) і часам гутарковага, калі трэба паказаць нюансы значэння слова ці перадаць настрой апавядальніка.

Немалаважную ролю ў засваенні пэўных тэм адыгрывае таксама супастаўляльна-стылістычны метада, шляхам якога вырашаецца падабенства і адрозненне ў моўным афармленні аднолькавага ці блізкага, у тым ліку перакладнога, зместу. Гэты метада запатрабаваны:

– пры вывучэнні тэмы «Лексіка паводле сферы ўжывання»: з яго дапамогай у супастаўляльным аспекце разглядаюцца, ілюструюцца адпаведнымі прыкладамі цэнтральныя паняцці – тэрмін і прафесіяналізм, а таксама аналізуюцца прычыны выкарыстання жарганізмаў і акрэсліваюцца маўленчыя шляхі іх замены (у тым ліку эўфемізмамі) з мэтай павышэння маўленчай культуры асобы;

– пры выкананні заданняў перакладнога кшталту: дадзены метада дапамагае выбраць з шэрагу магчымых (у адпаведнасці з сінанімічным багаццем, наяўнасцю варыянтных форм) толькі адзін варыянт, адну лексему ці адну сінтаксічную канструкцыю, якая будзе адпавядаць стылю, жанру, зместу тэксту, канкрэтнай маўленчай сітуацыі (можна *адчыніць дзверы*, але варта правесці *дзень адкрытых дзвярэй; танцуючы актёр – акцёр, які танцуе*, але *комплектуючы отдел – аддзел камплектавання*);

– пры напісанні тэкстаў, напрыклад, аднаго жанру, але, у залежнасці ад камунікатыўных задач, з дапамогай розных сродкаў маўлення: аб’ява як афіцыйна-справавы дакумент і святочная аб’ява-запрашэнне на навагоднюю вечарыну/ранішнік; рэпартаж з месца здарэння і рэпартаж-навіны з фестывалю «Славянскі базар у Віцебску»;

– пры стылістычным аналізе тэксту, асновы якога разглядаюцца на адпаведнай ДПВ; прадугледжваецца авалоданне студэнтамі большасцю прыватных метадаў ФА: вызначэнне жанру твора, аналіз першасных і другасных значэнняў слоў, выяўленне стылістычнай афарбоўкі некаторых лексем, характарыстыка слоў агульнанавуковага ўжывання, лексем-тэрмінаў, розных па структуры сінтаксічных адзінак і г. д.;

– пры аналізе тэкстаў на прадмет выразнасці маўлення (тэма «Камунікатыўныя якасці маўлення»): у вучэбнай літаратуры часам сцвярджаецца, што толькі тэкст, насычаны вобразнымі сродкамі, будзе экспрэсіўным. Аднак у выніку супастаўлення тэкстаў на прадмет наяўнасці/адсутнасці тропай высвятляецца, што моц уражання, уплыву тэксту залежыць і ад іншых фактараў. Супаставім радкі з вершаў розных паэтаў: *Ты, мабыць, добра ведаеш сама, / Што ні ў дарозе, ні ў сваім пакоі, / Мне без цябе ні радасці няма, / Ні шчасця, ні ратунку, ні спакою* (С. Грахоўскі) і *Каля ног гараць брусніцы, – / Нібы ў красках летні луг. / Ад цілінькання сініцы / Ельнік здзіўлены аглух* (Г. Бураўкін) – відавочна, што адсутнасць эпітэтаў, параўнанняў, метафар не робіць радкі менш эмацыянальнымі.

Інтэртэкстуальны метада як адзін з метадаў ФА мае на мэце даследаванне інтэртэкстуальных адзінак, выяўленне «іншародных» тэкставых украпін, пачынаючы нават з лексем-прозвішчаў знакамітых асоб, рэальных геаграфічных назваў, імёнаў

літаратурных персанажаў ці герояў міфаў, узгаданых у творы, – так званыя «кропкавыя цытаты» [4, с. 226]; устойлівых выказаў як фразеалагічнага характару, так і аўтарскага паходжання (афарызмы), таксама загалоўкаў, якія скіроўваюць да назваў іншых твораў, у тым ліку твораў іншых відаў мастацтва, эпіграфіаў, розных відаў стылізацыі і да т. п. [4]. Некаторыя этапы гэтага метаду могуць выкарыстоўвацца пры вывучэнні тэм «Арфаграфія. Прынцыпы беларускага правапісу» (напрыклад, правапіс імёнаў, прозвішчаў), «Нарматыўнае ўжыванне лексіка-граматычных разрадаў назоўнікаў» (спецыфіка скланення назоўнікаў-прозвішчаў); пры разглядзе пытанняў, дзе відавочны ўплыў значэння слова на правапіс (камп'ютар, але *Одэр*, *раман* – літаратурны жанр, *Раман* – імя); «Нарматыўнае ўжыванне лексіка-граматычных разрадаў прыметнікаў» (утварэнне прыналежаных прыметнікаў, скланенне прозвішчаў прыметнікавага паходжання кшталту *Барадулін*, *Бураўкін*, *Пушкін*, *Бунін*, *Салтыкоў-Шчадрын*; утварэнне адносных прыметнікаў ад географічных назваў). Інтэртэкстуальнасць, інтэрмедыяльнасць умацоўваюць міждысцыплінарныя сувязі, што бачыцца нам асабліва важным пры практыка-арыентаваным навучанні. Ілюстрацыйны матэрыял, разглядаемы на занятках, адлюстроўвае гісторыю і здабыткі культуры, розных відаў мастацтва: *Я не стамляюся дзівіцца: / Эль Грэка, Рэмбрант, і Ван Гог, / І Сурыкаў, і наш Савіцкі, / Так, наш Міхась. / З іх кожны змог / спасцігнуць сутнасць чалавека...* (Пімен Панчанка); *Каму патрэбнае «Поле-полечка», / Каб у душы запал закіпеў, / А мне – «Купалінка», / «Перапёлачка», / І звон цымбальны, / І дудкі спеў. / Каму «Лезгінка», / «Гапак»/ Ці «Хора», / Каб у вандроўках быў лёгкім крок, / А мне найлепей, / Каб быць у гуморы, – / «Мікіта», / «Бульба»/ І «Чабарок»* (Г. Бураўкін).

Праца з арыгінальным літаратурным ці фальклорным тэкстам папярэднічае напісанню сцэнарыя для кіно, тэатральнай пастаноўкі, стварэнню лібрэта, сустрэчы з пісьменнікам у бібліятэчнай зале, выкананню песні, таму спецыялісту сферы культуры авалоданне метадамі ФА важнае, неабходнае. Кожны метада мае этапы прымянення, некаторыя з іх падчас працы з тэкстамі іншых стыляў ці асобнымі словамі могуць актуалізавацца: пры выяўленні семантыкі і стылістычнай афарбоўкі слоў, што прадвызначае іх валентнасць. Праз узаемадзеянне са

словам на занятках лінгвістычнага модуля фарміруецца прафесійная моўная кампетэнцыя студэнтаў, пашыраецца кругагляд, выходзіць эстэтычны моўны густ.

1. *Болотнова, Н. С.* Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н. С. Болотнова. – 4-е изд. – М. : Флинта, 2009. – 520 с.

2. *Лепешаў, І. Я.* Лінгвістычны аналіз тэксту : вучэб. дапам. / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Выш. шк., 2009. – 287 с.

3. *Малажай, Г. М.* Лінгвістычны аналіз тэксту : вучэб. дапам. / Г. М. Малажай. – 2-е выд., дапрац. і дапоўн. – Мінск : Выш. шк., 1992. – 367 с.

4. *Николина, Н. А.* Филологический анализ текста : учебник / Н. А. Николина. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2014. – 269 с.

5. *Пісарэнка, А. М.* Стылістыка беларускага мастацкага маўлення / А. М. Пісарэнка. – Мінск : БДУКМ, 2020. – 262 с.

6. *Ревуцкий, О. И.* Филологический анализ художественного текста : учеб. пособие / О. И. Ревуцкий. – Минск : РИВШ, 2006. – 319 с.

7. *Этнаграфія Беларусі : энцыклапедыя / Беларуская Савецкая Энцыклапедыя / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1989. – 375 с.*

УДК 304.2+378.016

О. В. Рогачёва,

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики социально-культурной деятельности учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств»

ПРИМЕНЕНИЕ ТАКСОНОМИИ БЕНДЖАМИНА БЛУМА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В современном образовательном процессе стоит вопрос о формировании мотивированной, инициативной личности студента, ориентированной на успех и карьеру, способной к постоянной трансформации и саморазвитию. Это приводит к необходимости внедрения новых подходов и технологий в деятельность высшей школы. Таксономия Блума делит образовательные цели на три сферы: когнитивную, аффективную и психомоторную – и определяет иерархию учебных целей. В статье раскрываются возможности ее использования в преподавании учебной дисциплины «История социально-культурной деятельности», представлены примеры учебных заданий для студентов, соответствующих шести основным уровням (знанию, пониманию, применению, анализу, оценке и созданию).